

A ZACHÁR CSALÁD MINDENNAJAI¹

ÉLETKÉPEK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI CSEPELRŐL

A középosztály helyzetének kérdésköre már régóta sok fejtörést okoz a történészeknek, mivel a középosztályt meghatározó kritériumok állandóan változtak az éppen aktuális politika függvényében, úgy tűnik nem olyan egyszerű határvonalat húzni a középosztály alatti, illetve a fölötté álló rétegektől. Azonban, ha e társadalmi osztályt mélyrehatóan vizsgáljuk, megfigyelhető, hogy az I. világháború előtt kifejezetten befogadó jellegűnek mondható. Ahhoz, hogy valaki belépőt kapjon az „úri társaságba”, megfelelő műveltségre, az úri élethez elegendő vagyonra, vagy ennek megfelelő állásra volt szüksége. Természetesen a kellő viselkedési szabályok ismerete is hozzátartozott a beta-gozódáshoz. A magyar anyanyelvűség és a keresztény vallás pedig megkönnyítette a beilleszkedést.² Sok ilyen kutatásra van még szükségünk ahhoz, hogy levonhassuk a megfelelő következtetéseket és általánosságokat az adott korszak társadalmi struktúrájának megértéséhez. Ebben segítik a történelmet a mikroszintű kutatások, amelyek segítségével egyre pontosabb képet alkothatunk a fenti kérdésről.

A jelen kutatás fókuszában álló Zachár család (apai dédnagyszüleim) – akik hagyatékán keresztül tüzetesebben tanulmányozhattam az egyes generációk közötti átfedéseket és különbségeket –, kitűnő példái annak, ahogyan egy iparos háttérrel rendelkező familia a társadalmi ranglétrán feljebb lépdelve hová küzdhetette fel magát. Éppen ezért maga a dolgozat egésze esettanulmánynak tekinthető, hiszen konkrét dokumentumok segítségével ismerhettem meg a munkás-kispolgári réteg és az úri középosztály közötti átmeneteket.

Nagyon szerencsésnek mondható, hogy a nagyszülőknél végzett kutatás során több esztendeje lappangó iratok kerültek elő a legkülönbözőbb helyekről. A dokumentumokat olyan ügyesen elrejtették, hogy azok nem kompromittálhatták tulajdonosaikat, hiszen a számos olyan irat található köztük, ami a háborút követő évtizedekben bizony alapos okot adhatott volna a gyanúsításokra. (Például levante oktatókönyv, revizionista naptár, és más hasonló dokumentumok.)

Az alábbi dolgozat két kulcsszereplője: az 1881-ben Breznón született, foglalkozását tekintve lakatos apa, Zachár János, valamint fia, a már értelmiségi pályára lépő, 1912-ben Páván született Zachár László. Életpályájuk részletes ismertetése nem tárgya az írásnak, de fontosnak tartom bemutatni röviden azt a folyamatot, ahogyan a család kiépítette egzisztenciáját. Ehhez szorosan hozzákapcsolható az a környezet, ahol mindez végbement. A főváros peremvidékén elterülő Csepel-sziget társadalma éppen ebben az időben jelentős átalakuláson ment keresztül, a sváb etnikumú agrárvidékből a főváros egyik meghatározó ipari kerülete lett. A gombamód növekvő gyárak számos munkalehetőséggel kecsegtették az idetelepülőket. Éppen ezért a téma jócskán érinti a

szuburbanizáció kérdéskörét, ami által bepillantást kaphatunk egy rohamos iramban fejlődő település mindennapjaiba.

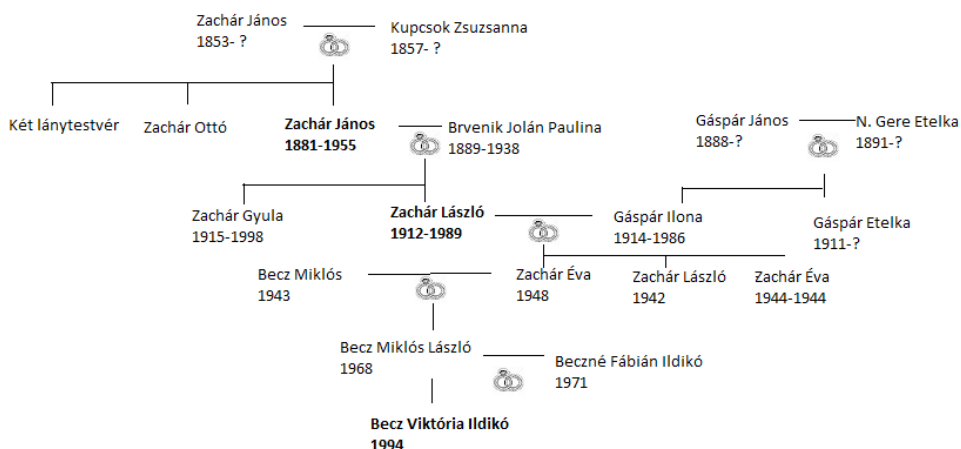
Az ősi, felvidéki családból jövő Zachár család 1919-ben hagyta el otthonát, hogy új életet kezdjen az akkor már Csepelen működő Weiss Manfréd Műveknél. E mozzanat azért is érdekes a vizsgált személyekre nézve, mert János Trianont megelőzően is Csepelen kapott munkát. Saját kezűleg írt önéletrajzából megtudhattam, hogy a nagy világegés első esztendejében Budapest több kisebb gyárában is dolgozott, igaz azt nem említette melyekben. A Nagy Háború alatt katonai szolgálatra kötelezték, de mint fegyver nélküli harcost, bevezényelték a csepeli Weiss Manfréd gyárba. Itt dolgozott élete végéig, és az üzemben betöltött szerepe hozzájárult a társadalomban való felemelkedéshez.³

Az átalakulóban lévő társadalom viszonyainak vizsgálata közben, az apa-fiú generáció közötti mobilitási lehetőségeket is számba kell vegyük, mert amint kiderült, a családfő két fia már egyértelműen az úri osztályba kívánt emelkedni. Lászlót a továbbtanulási lehetőségek az iparos létből való kilépéssel kecsegtette, testvére, Gyula szándékai között még egyértelműbben körvonalazódott a fenti cél: tisztiiskolába járt, s később a huszárfőhadnagyi rangot is elnyerte.

Az úri élet kritériumai a lakáshelyzet alakulását is befolyásolták. Az otthonban történő változások kitűnően bizonyítják azt a folyamatot, ahogyan a család fokról-fokra emelkedett a társadalmi hierarchián.

Vizsgáljuk meg, hogyan és miben nyilvánult meg az átalakulóban levő társadalom hagyományos és modernizációs kettőssége? Mennyire befolyásolta céljuk elérését a környezet, ahol éltek? E témakörhöz szorosan hozzátartozik a fogyasztási szokások vizsgálata, amelyből leszűrhető, milyen életmódbeli sajátosságokkal rendelkezett a család, amelynek életvitelében a városias és a vidéki jelleg egyaránt képviselve volt. A kikapcsolódás és szabadidő kapcsán célszerű szemügyre venni a helyi lehetőségeket,

Zachár- és Gáspár családfa

így például érdemes hangsúlyozni a Duna fontosságát a térségben. (Üdülési lehetőség, önálló strand megléte, csónakbérlés, stb. mindezekkel a Zachár család is élt.)

A témám legérdekesebb kérdése nem az, hogy hová jutott a család, hanem az, hogy honnan kezdte meg pályafutását és milyen gyorsasággal ívelt fel, hogy azután a háborút követve utat adjon egy másfajta életmódnak.

A ZACHÁR CSALÁD. CSALÁDTÖRTÉNET AZ ÉDESAPA, ZACHÁR JÁNOS (1881–1955)

Zachár János 1881. október 28-án látta meg a napvilágot Breznóbányán, (Brezno, SK) az ősi bányászvárosban, ahol a négy testvér közül ő volt a legidősebb, rajta kívül még egy fia⁴ volt a családnak, Ottó. A férfiszabó édesapa – akit szintén Zachár Jánosnak hívtak – nagyon korán, mindössze 39 évesen meghalt, éppen ezért az özvegyen maradt édesanya⁵ nagyobbik fiát, a biztos egzisztencia kiépítésének reményében, az elemi iskola elvégzését követően lakatosinasnak adta. János egy ideig a város melletti Bikáson⁶ dolgozott, mint fiatal lakatosinas, majd innen került el a budapesti Danubius Hajógyárba, ahol katonai szolgálatának megkezdéséig tevékenykedett. Időközben feleségül vette a beszercebányai születésű Brvenik Jolán Paulinát, akinek a családjában szép számmal találkozhatunk lakatos mesterséget művelő felmenőkkel, anyai részről pedig tímárokkal. Férjéhez hasonlóan Jolán is ágostai evangélikus hitben nevelkedett. Házasságukból két fiú született, az idősebb László 1912-ben, öccse, Gyula 1915-ben.

János még a Nagy Háború kitörése előtt több kisebb gyárban dolgozott Budapesten, itt érte a háború kitörése, ami miatt be kellett vonulnia. Őt azonban, mint fegyver nélküli személyt, katonai szolgálatra vezényelték a csepeli Weiss Manfréd Gyárba. Itt előbb, mint órabéres lakatos tevékenykedett, majd amikor véglegesen Csepelre költözött a család,⁷ lakatos tanműhelyvezetőként⁸ kereste a kenyerét. Innen följebb lépve egészen a második világháború végéig az edényüzem művezetője lett. Nem csoda, hogy a család számos háztartási eszközét és komfortot biztosító készülékét innen kapta. A második világháborút követően, továbbra is a gyárban dolgozott, ekkor azonban államosították az egész ipartelepet. Immár Rákosi Mátyás Vas-és Fémművek lett az új neve a hatalmas ipari létesítménynek. 1950-ben kiállított munkakönyve alapján, 1947-től egészen nyugdíjazásáig üzemgondnoki tisztséget töltötte be a vállalatnál. 1954-ben pedig 40 éves jubileumi jutalomban részesült, a tiszteletdíj összegéről azonban nem kapunk felvilágosítást.⁹

Csepelen több ingatlannal rendelkezett, ezek közül háromról van tudomás. (Rákóczi utca 85, Baross utca 34 és Kossuth Lajos utca 24) A család ezek közül a Kossuth utcai ingatlanban lakott, a többit kiadták bérlők számára. A családfő az 1950-es években tovább próbálkozott azzal, hogy kiadja ingatlanait bérlők számára, de hiába.

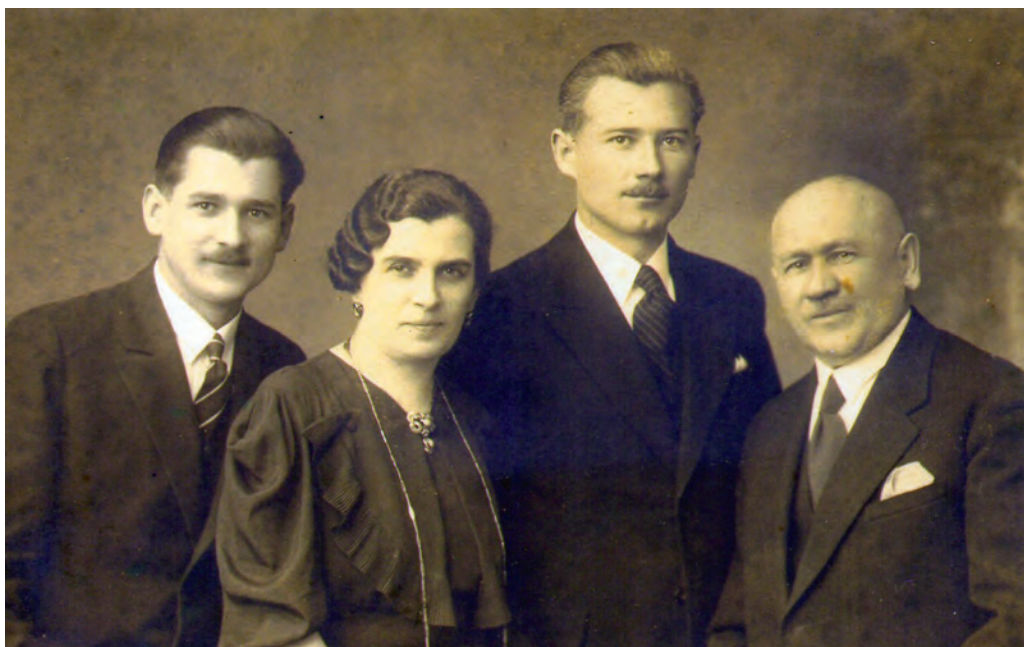
A FIÚ, ZACHÁR LÁSZLÓ (1912–1989)

János legidősebb fia László a Háromszék megyében található Páván¹⁰ született. Mivel édesapja ekkor a falubeli fafeldolgozó üzemben főgépészként tevékenykedett, így a fiú életének első két évét, az erdélyi kis faluban töltötte. Ezt követően János Csepelen kapott munkát, és amíg az édesapa itt tartózkodott, a család többi tagja Breznóbányán élt. Ekkoriban született meg másik fia, Gyula, 1915-ben. 1918-tól kezdve az iskoláskorú Lászlót a városi szlovák iskolába járatták.

A tiszolci ütközet után¹¹ azonban a család arra kényszerült, hogy minden ingó és ingatlan vagyonát hátrahagyva Magyarországon keressen új lakhelyet, ugyanis a szlovákok internálni akarták őket. János két fia ettől kezdve Csepelen végezte el az elemi és a polgári iskolát. László később a Miskolci Evangélikus Tanítóképző tanulója lett, majd a reálgimnáziumi tanulmányokat is elvégezte. Az itt szerzett érettségi be-lépést biztosított számára a Miskolci Jogakadémiára, majd a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karára. Ekkor csatlakozott a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Turul Szövetségéhez. Hamarosan katonai szolgálatra hívták, ahol a Mária Terézia gyalogezrednél szolgált, és a hegyivadászgéppuskás tartalékos tiszti tanfolyamot is elvégezte, mégpedig zászlós rendfokozattal. A háború után rövid ideig édesapja mellett dolgozott a Weiss Manfréd gyárban, segéd- és gépmunkásként, majd 1938-ban műszaki tisztviselő lett belőle. Még ugyanebben az esztendőben a Magyar Királyi Zselizi Járási Katonai Parancsnokságon¹² szlovákul tudó tolmácsként alkalmazták, karpaszományos őrmesteri rendfokozattal. Ekkoriban kezdett el udvarolni Gáspár Ilonának, akit 1940-ben feleségül vett.

Ilona és szülei Szigetszentmiklóson laktak a falu egyik főutcájának számító Rákóczi utcában. Az ősi református családból származó Gáspár János felmenői között többen a molnár mesterséget űzték. Felesége N. Gere Etelka családja szintén református és földműves-család volt. Házasságukból két leány született, az idősebb Etelka, és húga Ilona. Úgy tűnik a Gáspár szülők arra ösztönözték lányaikat, hogy tovább tanuljanak, és az iskolában kapott végzettséggel a való életben is megállják a helyüket. Etelka bár hiába nyújtotta be jelentkezését az óvónőképzőbe, testi fogyatékossága miatt (gerince elferdült) nem nyerhetett felvételt a képezőbe, így be kellett érnie a könyvelői hivatással. Húga a Pápán működő Református Nőnevelő Intézet tanulója lett, bár az iskola elvégzését követően csupán néhány hónapig tanított a szigetszentmiklósi Petőfi Iskolában, miután férjhez ment, és inkább a háziasszonyi feladatokat választotta az iskolai oktatás helyett.

Vele ellentétben férje, László egész élete az iskola körül forgott. A háború előtt Rimaszombaton, majd Nyíregyházán nyert elhelyezést, mint tanfelügyelőségi fogalmazó, és az utóbbi településen született meg fia, ifj. László 1942-ben. Az apa 1945 után több csepeli iskolában az igazgatói és igazgatóhelyettesi posztot töltötte be, majd 1951-ben leváltották a háború előtti múltja miatt. Ekkor kezdett el a Budapesti Tanárképző Főiskolára járni, ahol fizika-matematika tanári vizsgáit abszolválva immáron tanárként taníthatott. Amatőr régészként többek között az ő javaslata volt, hogy Csepelen hozzanak létre egy helytörténeti múzeumot, ahol összegyűjthették a település és környéke múltjának kézzel fogható, tárgyi dokumentumait. Helytörténeti kutatásai mellett könyvtárnyi irodalmat gyűjtött össze, melyek jócskán érintették a történelem,

A Zachár család 1935-ben. Balról jobbra haladva: Zachár Gyula, Brvenik Jolán Paulina, Zachár László, és a családfő, Zachár János

építészet és kertészkedés kérdéskörét. Könyveit ex librissel látta el, ebből tudható, eredetileg mely kötetek tartoztak az ő könyvtárába.¹³

Gyermekei tovább folytatták a családi hagyományt. Fia, ifj. Zachár László a Bánki Donát Műszaki Főiskolában végezte el a gépész szakot, míg lánya, Éva apai nagyanyám a Budapesti Műszaki Egyetem Könnyűipari Főiskoláján tanult, később az ELTE Tanárképző Főiskolájának lett a hallgatója.¹⁴

CSEPEL SZEREPE A VIZSGÁLÓDÁSBAN. URBANIZÁCIÓS FOLYAMATOK VIZSGÁLATA

„[...] az amerikai tempóban fejlődő és rendkívül jómódú Csepel község sorsa újra forduloponthoz érkezett. Nem történt más, mint felvetődött ismét a község jövő sorsának kérdése. A főváros változatlan jó étvággal sandít a község bekebelezésére, miszerint Budapest egyik újabb kerülete lenne Csepel. Az önálló várossá alakulásnak hatalmas tápora van. [...] Hogy Csepel már sokáig nem maradhat község, azt több mint 41 000 lakosa, hatalmas kiterjedése és óriási közigazgatása vindikálja. A megye is szívesen veszi, ha megyei várossá alakul Csepel, mert ott is nagyon nagy tehertétel a község rendkívül nagy közigazgatásának felügyelete.”¹⁵

A Budavidéki Hírlap tudósítása bizonyítja, hogy Budapesten és annak agglomerációs gyűrűjében az iparosodás milyen serkentő szereppel bírt. A dualizmus kori urbanizációt

egyrészt a Budapest-központúság jellemezte, míg másik jellemzője a kisvárosok rohamos növekedése volt. Elég egy pillantást vetni a regionális léptékű vizsgálatokra, és egyértelműen kirajzolódik, hogy a főváros közvetlen környezetében elterülő településeknél robbanásszerű népesességnövekedés jelentkezett. Az ország más területeit vizsgálva csupán a dunántúli régióban lehet ilyen mértékű urbanizációval számolni. A városi népesség hirtelen megugrása többnyire a települések extenzív terjeszkedéséből vagy más exogén források kiaknázásából fakadt. Az előbbin a közigazgatási határok folyamatos kiterjesztését kell érteni, amikor a város bekebelezi a körülötte elterülő falvakat, míg a városnövekedés döntő exogén forrásául a bevándorlás szolgált. Csepel esetében mindkét jelenség nagyban hozzájárult a városiasodáshoz. A 20. század első felére a város pusztá lélekszámával felülkerekedett a falvak világán, s nélkülözhetetlen kelleke a kereskedelem, a szolgáltatások és az ipar, valamint a szellemi élet jelenléte lett. Ahhoz azonban, hogy egy település városi rangra emelkedjen, úgy is kellett kinéznie, mint egy városnak.¹⁶

BEVÁNDORLÁS, MINT A TELEPÜLÉS „MOTORJA”

Zachár János üknagyapám 1914-től kezdve a csepeli Weiss Manfréd gyárban órabéres lakatosként tevékenykedett.¹⁷ Döntő pillanatban került Csepelre, hiszen ekkor a gyár teljes gőzerővel a nagy háborúra készülődött. A Monarchia ausztriai Munitionsfabrik Wöllersdorf lőszergyárán kívül a Weiss Manfréd gyártelepe bizonyult a legjobban felszerelt lőszerezemnek. Korszerű technológiája kiváló minőségű acéllövedékek gyártását tette lehetővé, emellett a vállalat egyik legsikeresebb terméke az osztrák-magyar hadsereg 1901 M tábori sütőkemencéje lett.¹⁸ Azonban a gyárnak hamarosan jelentős emberhiánnyal kellett megküzdenie, hiszen számos munkást frontszolgálatra küldtek. Hiányukat többnyire képzetlen, illetve női munkaerővel pótolták.¹⁹

Nagyobb gyárakban 50–80% körül mozgott a segédlevéllel rendelkező munkások száma, de Csepelen csupán minden negyedik munkás rendelkezett szakmunkás képzettséggel. Mivel üknagyapám birtokolta e képesítést, jelentősen hozzásegítette őt, hogy a ranglétrán gyorsabban emelkedhessen.

Amint a fentiekből is kitűnik, a munkásság rétegeinek státusza és pozíciója a gyár belső hierarchiájában nagymértékben különbözött egymástól. Nem volt mindegy, ki rendelkezett képesítéssel és ki volt az, akit helyben tanítottak be.

A ranglétra csúcsán, a szakmunkások foglaltak helyet, de azon belül az egyes szakmák között is különbséget tettek. Kiemelkedő pozíciót az esztorgályosok, szerszámlakatosok, géplakatosok, rézművesek, kőművesek, mintaasztalosok és vasöntők kaphattak, majd őket követték a villanszerelők és egyéb lakatosok valamint kovácsok, hengerlők, hegesztők és bádogosok. A szakmunkások legalsó csoportját a hengerműben dolgozó egyéb szakmunkások alkották, akiket már alig különböztettek meg a segédmunkásoktól.

Természetesen az egyes szakmák presztízsértéke a kereseti viszonyokban is megmutatkozott. Meghatározó lehetett az adott munkaerő-piaci helyzet, amelyben munkaerőhiány esetén magasabb fizetéssel kecsegtették az itt dolgozókat, akiket

ezért elitmunkásoknak neveztek.²⁰ Gál Benő felmérése szerint 1914. július 31. és 1918. december 31. között a tisztviselők heti átlagbére 46,58 K-ról 157,74 K-ra nőtt.²¹ Zachár János 1918 július 23.-i kereseti kimutatása szerint évi 2400 K-t fizettek, ami megfelelt egy átlagos tisztviselői bérezésnek, jelentősebb béremelésre két év elteltével került sor, itt a törzsfizetését 3150 K-ban állapították meg. (a Nagylövedék Osztályból ekkorra átkerült a Tanonc Osztályra)²²

„RÉGI ÓHAJ, HOGY EZT AZ UTCÁT RENDEZNI KELL”²³

A község egyre inkább városias arculatához hozzájárult az utak, üzletek, parkok és kertes házak kiépülésének folyamata. Igaz a peremtérsegek építkezései között leginkább a magánérős családi házak domináltak.²⁴ A nagy háborút követő hatalmas munkanélküliség kiaknázására Csepel község számos középítkezésbe kezdett, ahol napirendre került az útépités, parkosítás, piacok építése, valamint a közműhálózat fejlesztése is. A letelepülőket a gyarapodó munkalehetőségek, a fővárosnál jóval olcsóbb megélhetés a kedvező természeti adottságok, a családi ház vagy nyaraló építésére alkalmas telkek alacsony árai vonzották. A nagyarányú betelepedés azt eredményezte, hogy az eddig német etnikumú település lakói folyamatosan kisebbségbe kerültek. Számuk tíz esztendő alatt a lakosság egynegyedéről egytizedére csökkent. A község növekedése nem csupán nemzetiségi összetételében változott meg, hanem hatással volt annak felekezetiére is. A római katolikusok mellett már számolni kellett evangélikus, református és izraelita hívőkkel, akik számára templomokat is építettek.²⁵

Utak építésére a gyár kivitelezésével párhuzamosan került sor, hiszen a kereskedelem jó minőségű utat és közlekedési eszközöket követelt. A Weiss Manfréd gyár a községgel karöltve közös költségen látott neki az utak keramit burkolattal való kiépítéséhez. 1909-ben elsőként a nagyüzemet övező Gyár utcát és a szállítási szempontokból kulcsszereppel bíró Fő utcát kövezték le.²⁶ A helyiérdekű villamosvasutat (HÉV) 1912. május 1-én indították útjára. A tömegközlekedés egyrészről megkönnyítette a fővárosba ingázó munkások életét, másrészről szállítmányozói szerepet is betöltött.²⁷ A sáros utakon se kocsival se gyalog, se kerékpárral nem lehetett közlekedni, éppen ezért a harmincas évek közepétől újabb útépitési hullám vette kezdetét, amire a kölcsönt a község tanácsa a Hollandi Banktól kapta meg. Az útépitési lázat kitűnően konstatálja az alábbi Csepeli Hírlapból származó részlet: „A templom utcát tölteni kell, azonban az utca magasabb lesz, mint a telkek. Utca helyzete pedig csakis a többség helyzetéhez alakulhat, hiszen a házak újraépülnek, de az utca örök. A Király utcát szintén magasra kell tölteni, szerencsére itt sok telek gazdasági udvar, így a töltés nem jár sok hátránnyal. Az Alsó János utca esetében kemény makadám burkolatra van szükség. Előbb-utóbb a Duna utcát is rendezni kell. A Tamássy József utca Községház és Vágóhid utca közötti részén van egy fakereskedő, aki nem tud tüzelőt szállítani a Micsinai Péknek, pedig a másik utca sarkán lerakják a lisztet, mert ezen a részen még a Steiner doktor úr luxus kocsija sem tudna elmenni.”²⁸

Az utak kiépítése mellett sor került a különböző közművek telepítésére, így 1912-re vízellátást és csatornázást is biztosította a település. A kereskedelem egy része a

piacon folyt, ahol a szomszédos településről érkező, vagy helyi termelőktől lehetett friss zöldséget, gyümölcsöt vagy egyéb termékeket vásárolni. A kertvárosiak (Királyerdő) külön piacot igényeltek, ahol mutatványosok szórakoztatták az ide érkező vásárlókat. A piacon bódékat létesítettek, amit 144 pengő évi bérért adtak ki a kereskedőknek.²⁹ Az 1950-es és 1960-as évektől kezdve a dédszüleim is ide jártak, hogy a kertjükben termesztett gyümölcsök egy részét eladják.

A korabeli lapok reklámanyagát böngészve kiderül, hogy a település két központi helyének egyike a piacnak és a templomnak helyet adó Szent Imre tér, míg a másik az ezzel szemben elhúzódó II. Rákóczi Ferenc út, ami számos üzlethelységgel kecsegtette az ideérkezőket, akik csak leszálltak a vonatról és csupán egy köhajtásnyit kellett sétálniuk az üzletekig. Érdeemes megjegyezni, hogy a Zachár-család ingatlanainak túlnyomó része ebben az övezetben helyezkedett el. (Kossuth Lajos úti, Baross utcai, és egy későbbi ingatlan a II. Rákóczi Ferenc úton levő ház is)

SZOLGÁLATI LAKÁSBÓL A KERTES HÁZBA

A WM gondoskodott a művezetők, szakmunkások és előmunkások lakhatásáról.³⁰ A gyár területén több klinkertéglás munkáslakás épült fel, amihez kórház és kisdudó is tartozott. Kezdetben az itteni lakások egyikében élt a Zachár család. (szülők és két fiuk) Pár év elteltével azonban (feltehetően az 1930-as években), a félretett pénzből és a Breznón eladott két ingatlan árából Csepelen vásároltak két, összesen kb. 200 négyszögölnyi ingatlant a Kossuth utca és a Völgy utca sarkán. A kisebbik épületet a biztos jövedelemforrás reményében kiadták egy gyermektelen házaspárnak. A másik, szomszédos épületet a Zachár család lakta.

A dokumentumok vizsgálata és az ezt kiegészítő, nagyanyámmal, Zachár Évával készített interjú során kiderült a számomra, hogy a család, különösen Zachár János üknagyapám egyik stratégiája az életszínvonal biztosítására a házvásárlás. A korszakban, amikor a lakáshiány általános társadalmi problémaként jelentkezett, ami a szocializmus éveiben sem csökkent jelentősen, kiváltság lehetett a több ingatlan birtoklása. Ráadásul ekkoriban a népesség döntő többsége nem a saját lakásban élt, értelmiségiek és agrárfoglalkozásúak között volt csupán számottevő a saját ház birtoklása.³¹ A nagyszülőknél fellelt dokumentumok alapján (itt elsősorban háztervekre gondolok) feltételezhetően a „Kossuth Lajos utca 24. szám alatti Családiház terve” annak az épületnek a helyszíni rajzát tartalmazza, amit a család kiadott bérlők számára. Míg a szomszédos kertes házat maguk lakták. Utóbbiról csupán nagyanyám emlékeire támaszkodva kaphattam képet, aki kislánként maga is járt ott.

Ekkoriban a gyári szakmunkás kispolgári réteg kétszobás otthonaiban a polgári otthonkultúra egyik másik elemét is felfedezhetjük. A kétszobás lakásban elkülönült a háló és a „szalon”, utóbbi esetében nem lehetett betartani a helyiség egyfunkciós enteriőrjét s ilyenformán egyszerre szolgált nappaliként, ebédlőként és szalonként.³² Ennek oka a természetes takarékoskodásban keresendő. A nagy világégés drámai változást eredményezett a család, a hivatás, a női foglalkozások és életviszonyok terén, amely újfajta építészetet és térfogalmat eredményezett. Míg korábban a lakberendezés

A Gáspár család 1940-ben. Balról jobbra haladva: Gáspár János, N. Gere Etelka, Gáspár Ilona, Gáspár Etelka fiával Gáborral, Zachár László

eszményképe a komplett szoba, a húszas-harmincas évekre ez az ideál csak álmokkép maradt. Az építészeti viszonyoknak és a romló jövedelmi forrásoknak tudható be, hogy az otthon-„egység” frontja hatalmas léket kapott. Ugyanakkor a modern ipari tömegtársadalom eszménye és gondolkodásmódja is hozzájárulhatott ahhoz, hogy elszakadtak a korábbi társadalmi státusz és a szobaszám viszonyán alapuló normarendszertől.³³ Az új típusú, modern egy-két szobás, hallal és néha cselédszobával kiegészített lakások a nálunk jobb gazdasági helyzetben lévő országokban is divatosnak bizonyultak. Éppen ezért a lakáskérdés olyannyira foglalkoztatta az embereket, hogy a korabeli lapok szinte mindegyike írt a témával kapcsolatban, sőt a kormány egyenesen nemzetvédelmi kérdéssé emelte a lakásügyet. Az érdeklődés olyan mértékeket öltött, hogy az Uj Idők egyik cikkében a bálók hanyatlásának okaként a lakásínséget jelölte meg, hiszen a fiatalok nem juthattak megfelelő pozícióba, amelyből lakást is fenn tudtak volna tartani. Ez az oka, hogy az ifjú férfiak ódzkodnak az elköteleződéstől és a férjfogó báli események immáron „lomtárba való ócskavasnak” bizonyultak. Ha valaki mégis hajlandó volt megkockáztatni az „ugrást a sötétbe”, akkor nem lehetett más választásuk, minthogy alapítsanak lakást egy hotelben vagy hónapos szobában, esetleg hasíttassanak ki egy pótlakást a szülői házból. – Teszi hozzá cinikusan a cikkíró.³⁴

A támadások keresztüztüében az egyszobás lakások álltak, amelyeket kezdetben munkáslakásnak tituláltak, és csupán az 1930-as években kezdett megbarátkozni az

építész szakma a kislakásépítés gondolatával. Persze az aggódó vélemények továbbra sem csitulnak. Itt különösen a családra gyakorolt negatív hatását emelték ki, miszerint a kicsi szobák egyszerűen alkalmatlanok a gyermeknevelésre, egyáltalában a nagycsaládi életvitelt is kizárják.³⁵

Mindezek mellett az egészségügyi szempontok is egyre inkább előtérbe kerültek,³⁶ mert úgy vélték, hogy a sötét és levegőtlen lakásokban „elpusztul a szervezet” és „aki így lakik, gyorsabban és korábban érik meg a halálra.”³⁷ Aki megtehetette, inkább kertes házat vásárolt magának. A kertváros-mozgalom több európai országban jelentékeny épületegyüttest hozott létre. A Ruhr-vidéki kertvárosok gyártelepek közelében épültek fel, de hasonló telepek jöttek létre Franciaországban is. Ez az elgondolás visszanyúlik a 19. század második feléig, amikor is az angliai szövőgyárak, azért, hogy biztosítsák a lakhatást a gyári dolgozók számára, illetve maguk mellett tartásuk a munkásarisztokráciát, kertvárosi munkástelepeket kezdtek építeni a számukra. Mindegyikre jellemző volt, hogy szervesen kapcsolódtak a környező városrészekhez, mégis önálló életet élő rész alakult ki belőlük. Nálunk a kertváros építészeti egyik legegységesebb, legnagyobb megvalósult példája a Wekerle-telep. Amiért ilyen volumenű beruházásokra sor kerülhetett azt a külső kényszerítő tényezők nagyban befolyásolták, ugyanis a századfordulón gazdasági viszonyai olyan mértékű fejlődést mutattak, hogy ennek következtében megnövekedtek a bérek, csak hogy ezt a növekedést korántsem követte a lakáskínálat. Kezdetben a vidékről városba érkező munkások kényszerhelyzetét próbálták kihasználni az által, hogy rendkívül drágán adták ki a háztulajdonosok a lakásaikat, ezt követően lassan már szabad lakás sem volt. Nem volt más választásuk, mint az ágyra járás, vagy a túlszűfolttság keserűsége. Erre a problémára jelentett gyógyírt a Wekerle Sándor miniszterelnöksége alatt hozott döntés, mely 1908-ban 10 000 munkáslakás építtetéséről határozott. A kertes, közművesített lakások körül a szükséges közintézmény-hálózatot is kiépítették. Kórház, templom, posta, kocsiszín, fás parkok stb. létesítésével egy önálló „várost” hoztak létre. A telep számos egyedi, és több mint negyven típusterv felhasználásával valósult meg. Presztízsnek számított kertvárosban lakni, hiszen a sűrűn lakott belvárosi körülményekhez képest kedvezőbb életkörülmények alakultak ki ezeken a helyeken. Lassan kialakult a kertvárosi életforma, amely magával hozta a sajátos társadalmi szokásokat is.³⁸

A legtöbb városban lakónak azonban be kellett érnie a kicsiny lakótérrel. A *Tér és Forma* egyik rovatában egy pesti asszony panaszkodott a lakások szűkösségéről, melyeknek amellet, hogy kicsi az alapterületük, nélkülözik a szabadságot adó kertet. Nem elég, – mondja az asszony – hogy annak idején ő maga is csupán a lakáshoz tartozó gangon élhette mozgás iránti szeretetét, esetleg a Ludovika-kertben, most még a gyermekének sem jut több szabadság, mint neki. Példának fölhozza az európai nagyvárosok lakóinak helyzetét, akik, amint tehették, kiköltöztek a város körül kiépült tágabb villanegyedekbe. Nálunk ez lassan és nehezen megy, hiszen „Nincs hova, nem jó a közlekedés, de különösen nincs bérelhető villa, építeni pedig nehéz. Ha kiadók volnának is, bámulatosan csúnyák és alkalmatlanok ezek az épületek. Nagyképű stílus-villácskák, vagy nagyok, vagy skatulyaházak. Kis lovagvárak, cukros dobozok cifra ízléstelensége.”³⁹

Elképzeltető, hogy a Zachár család Tagban⁴⁰ megálmodott kúria-jellegű épületéről

is hasonló lenne a pesti asszony véleménye, mégis elmondható, hogy a főváros vonzáskörében elterülő néhány település, így például Csepel, Szigetszentmiklós vagy akár Dunaharaszti alkalmas üdülőhelyül szolgáltak a nagyvárosi lakosság számára.⁴¹ Ezt elősegítette a helyi érdekű vasút vonalának kiépülése, Csepel felértékelődő szerepe és a szigeten rejlő számos, kikapcsolódásra alkalmas lehetőség kihasználása.

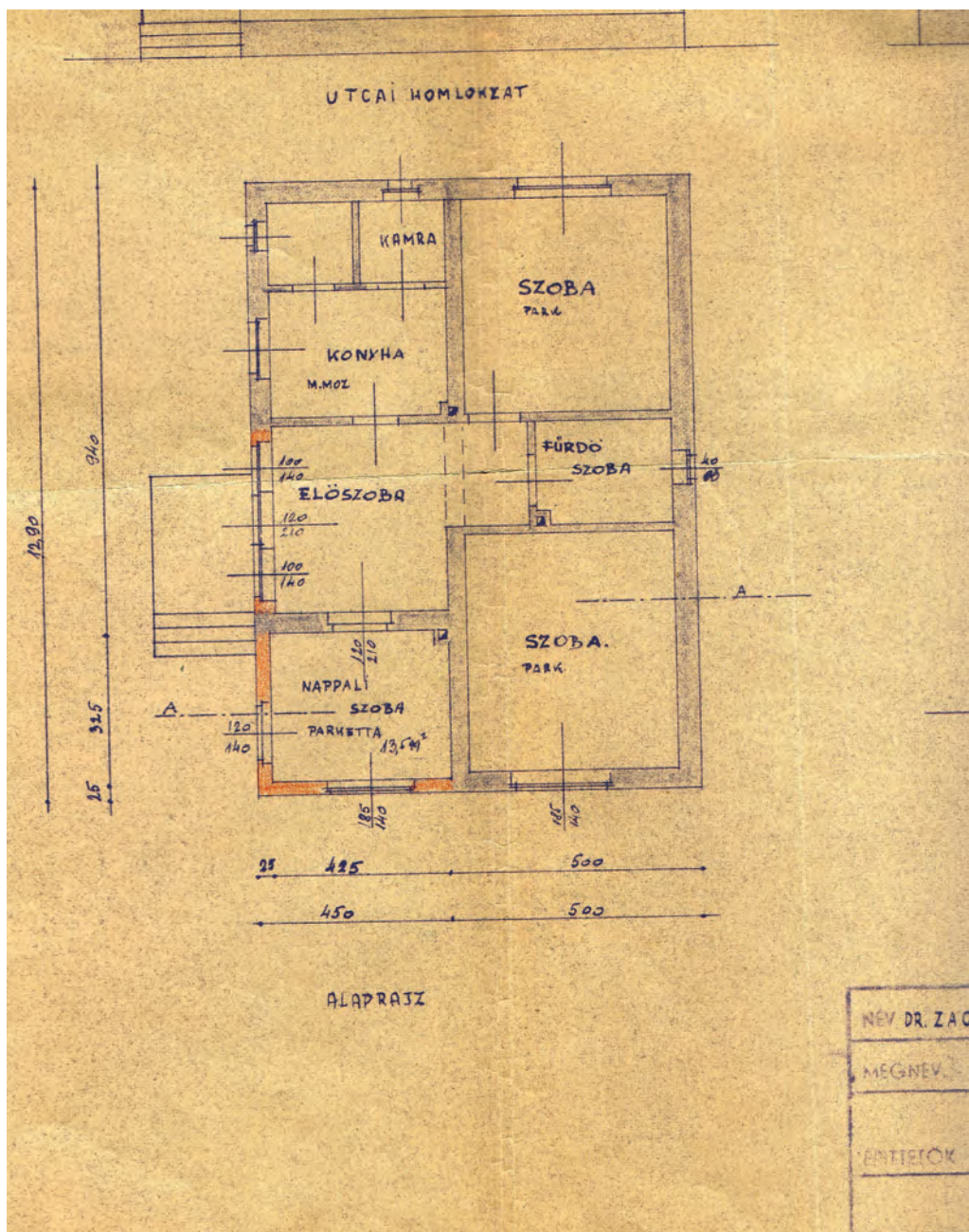
A *Párisi Divat* havilap *Ízlés és Otthon* rovatában egy igazi vidéki álmotthon tervrajzát közölte, amihez hatalmas gyümölcsös és virágoskert is társult. Akár a fent említett települések valamelyikén is állhatna ez a családi ház. Hosszú tornácos folyosón és a belső enteriőrnél látható modernség és a „paraszti” jelleg egyaránt meghatározta a ház jellegét. Cserépkályha és a díszes szöttek mellett jól megfér a praktikus, nappalibba tervezett kihúzható, többfunkciós heverő.⁴² Elrendezésében sok hasonlóságot fedezhetünk fel a Kossuth Lajos utcában álló családi házzal, kert tekintetében pedig elmondható, hogy a család összes ingatlana rendelkezett gazdálkodásra alkalmas, a házhoz tartozó földterülettel.

MODERNIZMUS ÉS A KLASSZIKUS POLGÁRI ENTERIŐR KETTŐSE

A család Kossuth utcára néző hálósobájának berendezését két külön, a falnál levő egyszemélyes ágy, éjjeliszekrény és ruhásszekrény adta. Innen pár lépcsőfokon lesétálva az ebédlőbe lehetett jutni, a szoba középpontjában az ovális faasztal és a körülötte elhelyezett székek kaptak helyet, szemközt tálalószekrény és egy szecessziós stílusú mosdóállvány állt. Mint a klasszikus polgári otthonok esetében, itt is a „szalonból” nyílt minden szoba.⁴³ A ház egyik különlegessége a fürdőszoba,⁴⁴ amit úgyszólván az 1960-as évekig kifejezetten a polgári-középosztályi és a városi otthonok tartozékaként tartottak számon, munkáslakásokban csak elvétve fordult elő.⁴⁵ Ott, ahol nem biztosították a közművek a vízellátást, bizony a tisztálkodás, de még a konyhai mosogatás is nagy kihívást jelentett. Ezt jól példázza Polcz Elaine fürdésről szóló visszaemlékezése: „A fürdés nem volt nagyon egyszerű. Vízet kellett hordani a mosófazékba, tüzet kellett gyújtani a kályhába, elég hosszú ideig tüzelni, közben felhoztuk a teknőt a pincéből, hetente egyszer, abba öntöttünk a forró vízből, hideg vízzel felengedtük (megint kellett behozni vizet), aztán beült az ember a teknőbe, és megfürdött.

*Utána természetesen kihordani a piszkos vizet. Nem volt egyszerű: két székre kellett rátenni a teknőt, mivel alul volt egy kis fadugó, amit ki kellett húzni, alátenni a vödörrel, és úgy kiengedni a vizet. Ha tele lett a vödör, az ember visszadugta a dugót, és fordult a vödörrel.*⁴⁶”

A fürdőszobát vízmelegítővel, WC-vel is ellátták, és középen kapott helyet a zománcozott kád.⁴⁷ Annak ellenére, hogy a házban a közművek biztosították a vízellátást, mégis a lakberendezés részét képezte a mosdóállvány, amely mellett kancsót helyeztek el.⁴⁸ A fürdő és az előszoba melletti helyiséget először a Zachár testvérek foglalták el, később cselédszobaként funkcionált. Zachár János minden bizonnyal egy háztartási alkalmazottat fogadott fel, aki főzött rá és takarított. A cselédtartásra nem csupán azért volt szüksége, mert egy bizonyos életnívó ezt megkövetelte, hiszen a vagyon felhalmozásával egyre nagyobb igény mutatkozott annak elköltésére. Ezt minél láthatóbb formában, lehetőleg az egyéni kényelmet biztosító funkciókat

– és valóság

kihasználva, mutatni illet.⁴⁹ Közrejátszódhatott az a tény is, hogy János hamar elveszítette feleségét,⁵⁰ így nem volt, aki igazgassa a háztartást. Két fia közül az egyik ekkoriban végezte katonai szolgálatát, a másik pedig elkezdte főiskolai tanulmányait, és ritkábban fordultak meg Csepelen, így az édesapa gyakran lakott egyedül, elkélt a segítség. A cselédszoba mellett kapott helyet a konyha is, és ezen kívül a házhoz tartozó szoba-konyhás lakrészről van tudomásunk, amelyet az 1950-es évektől kezdve bérlők laktak. Ide járt nagyanyám beszédni a bérleti díjat, azonban a lakrész pontos kinézetét dokumentum és emlékek híján nem lehetséges rekonstruálni.

Érdemes viszont a szomszédos épületet jobban górcső alá venni. Az előbbtől eltérően itt nem a parasztházakra jellemző hosszanti gangos megoldás figyelhető meg, hanem négyzetformájú elrendezés. Kis utcafrontra néző terasza a hálósobából nyílt, a konyha mögötti részt verandával is kiegészítették. Konyha mellett kapott helyet a cselédszoba, átellenben a kamra, ezek alapján a ház hátsó része személyzeti funkciót töltött be. Arról sajnos nincsen tudomásunk, hogy az itt lakó család mely társadalmi rétegből származott, vagy tartott-e ennek megfelelően házicselédet. Viszont itt is szembetűnő tény az illemhelyiség és fürdőszoba megléte, ami bizonyos értelemben presztízsértékkel bírt.⁵¹

A vidéki élet különös módon keveredett a városias jelleggel, ugyanis a kertben disznóol is állt. Szerencsére a háború viszontagságai nem tettek különösebb kárt a család ingatlanában, pedig Csepelt több bombatámadás is érte. Egy-egy bombázást a ház pincéjébe bújva vészeltek át a lakók. A *Tér és Forma* valamint a *Csepeli Őrszem* lapjaiból tudhatjuk, hogy a főváros és Csepel, már Magyarország háborúba lépését megelőzően készült a légitámadásokra. Légitámadás esetén el kellett sötétíteni a közvilágítás lámpáit, épületek, lakások, üzletek szabadba kiszűrődő fényeit. Elrendelték a lakosság részére a szükségóvóhelyeket építését, húsznál nagyobb lakószámú épületekben szabályos óvóhelyek kiépítését tették kötelezővé. Az építési anyagokat a hatóságok biztosították.⁵²

ÁLOM ÉS VALÓSÁG

Zachár János nagyobbik fia, László 1936-tól a Miskolci Jogakadémián, majd a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem hallgatott jogot, ezzel párhuzamosan a Weiss Manfréd gyárban segéd- és gépmunkásként, majd két évvel később műszaki tisztviselőként dolgozott. Ő apjával ellentétben már értelmiségi pályára tudott lépni.⁵³

Karrierje kezdetét jelentette amikor kinevezték a rimaszombati tanfelügyelőség fogalmazójának, és még ebben az esztendőben feleségül vette dédnagyanyámat, Gáspár Ilonát. Ez a munka számtalan költözéssel járt együtt, Rimaszombaton majd Nyíregyházán biztosított a tanfelügyelőség számukra szolgálati lakást. A háború is itt érte őket, dédnagyapámat Nyíregyházáról sorozták be katonának a 13. hegyivadászászlóaljhoz.

A két éven át tartó katonaságot és hadifogságot követően a család előbb a feleség szüleinél lakott Szigetszentmiklóson, majd Csepelen béreltek egy kis lakást a Tigris utcában. A lakás közel esett László munkahelyéhez a Petőfi Iskolához, ahová busszal vagy gyalog könnyűszerrel eljuthatott. Nem tudni, hogy pontosan mikor keletkezett a

kúria-jellegű családi ház terve, de egyértelműen a feleség családjának Szigetszentmiklós felsőtagi telkén épült volna fel.⁵⁴ Az impozáns épület azt sejteti, hogy építtetői az iparosi létből a polgári közegbe kívántak lépni, ezzel szert téve társadalmi állásukhoz megfelelő kulturális habitusra. Az „illő” viselkedés az otthon és életvitel mind-mind olyan körülményként fogalmazódott meg e társadalmi réteg számára, amire eredetileg nem lehettek felkészülve, de ennek elsajátítása belső igényükké vált.⁵⁵ Elég egy pillantást vetni az épület homlokzatára, amely dór oszlopaival, timpanonos és családi címerével nyomban kiemelkedik a környezetéből, és magas színvonalról, presztízsről árulkodik. A házba lépcsős veranda vezet, amely egy tágas nappali szobába nyílik. A két szoba (szülői és gyermek) mellett külön úriszoba jelezte, hogy a családfő külön igényt tartott egy dolgozószobára, munkája miatt.

A társadalmi státusz hierarchiája a szobaszámokban is megmutatkozott. Ez az elképzelés a háborút átvészelve a Horthy korban is megmaradt. A társadalom tagjainak a társadalmi helyzetüknek megfelelő lakásban, házban kellett lakniuk. E normative rendszer lényege abban rejlett, hogy a társadalmi státuszhoz társított tekintély segített a fennálló társadalmi rend fönntartásában. A térből való túlzott részesülés, vagyis, ha valaki nem a társadalmi állásához passzoló lakásra tett szert, társadalmi ítélet tárgyává vált. A „...közöség nagyzást lát abban, ha a házfelügyelőnek vagy munkásnak kétszobás lakása van.”⁵⁶

Ezek alapján egy értelmiségi megengedhette magának, hogy kiszolgáló személyzetet is tartson, akinek külön szoba és illemhelyiség is rendelkezésére állt. A ház elhelyezkedése is különleges, hiszen Csepel és Szigetszentmiklós határának vonalába tervezték. Csepel községhez tartozó részen ekkor kezdték el a parcellázást, amely Királyerdő néven vált ismertté. Korábban a terület a királyi család uradalmi erdejét képezte, amit a család vagyonkezelősége átengedett a Magyar-Holland Banknak, így a 360 kat. hold kiterjedésű területet 1935-ben a községhez csatolták.⁵⁷ Az ún. Felsőtagot a legjobb minőségű földek közt tartották számon a miklósi parasztok. Számos bolgárkertészet is működött itt a föld adottságaiból kifolyólag, ahol zöldséget, gyümölcsöt termesztettek. A mintegy 25 holdnyi szántót a Gere család öt gyermeke között osztották fel, így került édesanyja révén 6 hold Gáspár Ilona tulajdonába, aki férjével itt építette föl családi házukat.

Az 1952-re felépülő családi ház jóval szerényebb külsőt és belső elrendezést kapott, mint a legelső tervezett épület. Ehhez számos tényező hozzájárult. A kiépülő rendszer nem vette jó néven, ha valaki társadalmi szerepet vállalt a Horthy érában, és mivel dédnagyapám levanteoktatóként tevékenykedett, illetve a háborúban is részt vett (ráadásul munkaszolgálatra is beosztották) eltávolították igazgatói pozíciójából.

A család felhagyott az úri életmóddal és maga is önellátó gazdálkodói életet kezdett folytatni. Disznót és baromfiakat is tartottak, a hosszú szántó hátsó részén pedig szőlőt termesztettek. A megtermelt bort eladták a házukban nyitott bögrecsárdában. A gyümölcsösben termelt cseresznyét, almát pedig kivitték a közeli csepeli piacra. Az területen lakók között állandó szociológiai ellentét feszült, hiszen az utca egyik oldalát a miklósi parasztok lakták, kiegészülve a feltörekvő kispolgári rétegekkel, míg a másik oldalt munkások. Egy ízben az egyik munkásasszony odakiáltott nagyanyámnak, „...ha megint lesz valami, akkor mi költözünk oda”.⁵⁸

A FOGYASZTÁS, MINT TÁRSADALOMSZERVEZŐ ELEM AUTÓ, ZONGORA ÉS SZÉP RUHA

Akár polgárokról, akár középosztályról beszélünk, egyik esetben sem a pusztán vagyoni vagy osztályhelyzet volt a döntő típusmeghatározó, hanem a csoportba tartozó emberek közösségét meghatározó életmódbeli és viselkedési sajátosságok. Ahhoz, hogy mindezeket biztosítani tudják szükségesnek bizonyult a megfelelő anyagi kereset, amivel megfelelhettek a polgárság kritériumainak. Így például megengedhették maguknak a három szobás lakás fenntartását vagy éppen a cselédtartást. Mindezeket kiegészítette a megfelelő iskolai végzettség, ami 1914 előtt a középosztályba jutás küszöbének számított.

A két világháború közötti években a korábbi polgári jellegű középosztály jelentős átalakuláson esett át, ami jórészt a társadalomban és gazdaságban bekövetkező változásoknak tudható be. Számolni kellett olyan új csoportokkal, akiknek középosztályi léte korábban kérdéses volt, de immáron bátran nevezhették magukat a középosztály tagjainak.⁵⁹ Egy 1928-as Községi bizonyítvány alapján Zachár János művezetői havi fizetése 240 pengőt tett ki, de feltehetően az évek folyamán ez az összeg folyamatosan nőtt, ráadásul a befolyó összegekhez kell számolnunk a család bérbe adott lakásaiból érkező bevételeket és a lakáspénzt is.⁶⁰

Idősebbik fia egy 1939-es Ilonkának írott levélben havi 400 pengő fix fizetésről tesz említést, miszerint nagyon csodálkozik szerelmesének tétovázásán, „...hogy nem ragad meg olyan alkalmat, mikor férjhez mehetne oly férfihoz, akinek havi 400 fixe van.”⁶¹ Ilyen bevételi források mellett nem csoda, hogy nagy hangsúlyt fektettek az úri életmód elsajátítására. Például nemegyszer vásároltak olyan tárgyakat, amik egyértelműen magukon viselték a luxuscikk jelzőt. Akkoriban kevés ember dicsekedhetett azzal, hogy egy autó büszke tulajdonosa s még a *Pesti Hírlap* gépkocsikról szóló cikkében is arról írt, hogy ez „...a haza többszörösen lefaragott jövedelmű polgárainak vágyálom-statisztikájában...” szerepelhetett csupán.

Egy-egy modern kisautót 3000 pengőért lehetett kapni, de használtan még olcsóbban is, kecsegtetőnek bizonyulhatott a részletfizetés lehetősége is. A lap írója arra bízta olvasóit, hogy korántsem kell elcsüggedni, hiszen akár félíg-meddig megalapozott anyagi jövedelmű polgárnak sem kell okvetlenül szívfájdalmat éreznie, ha elsuhan mellette az utcán egy elegáns „kecses jószág”.⁶² Mindezek ellenére még a harmincas években sem haladta meg a személygépkocsik száma a tizenötezret. Igaz, hogy 1934-től bővült valamelyest a boldog autótulajdonosok köre, ám birtoklása továbbra is státusszimbólumnak bizonyult. Tulajdonosaik jó része politikus körökből, a felső középosztály tagjai közül kerültek ki, de jelentős volt azoknak a száma, akiknek munkájukból adódóan a presztízs mellett hasznos munkaeszközül is szolgált az autó, gondoljunk például az orvosokra. Egyesek éppen ebből kifolyólag a státuserősítés eszközét látták benne, hiszen az autótulajdonos intenzívebben tudott részt venni a társadalmi életben, kapcsolatait könnyebben ápolhatta, nem kellett taxival vagy tömegközlekedéssel bíbelődni, gyorsan roboghatott előre az érvényesülés útján. Ekkoriban a forgalom is „családias” volt, az utcán sétáló járókelők személyesen ismerték ezeket a kocsikat, amelyekről tudták kik a tulajdonosaik, ez pedig növelte az autótulajdonos társadalmi tekintélyét.⁶³

A Zachár család valamikor a harmincas években vásárolta meg zöld színű Ford Eifel típusú autóját, amely a korabeli reklám szerint „...34 lóerős szuper teljesítményű, megbízható, gyors, olcsó” kisautónak bizonyult.⁶⁴ Saját autójuk mobilabbá tette őket, így távolabbi helyekre is eljuthattak. Weekendek alkalmával elég volt bepakolni a piknikkosarat a csomagtartóba, már indulhatott is a család. Legtöbbször a Duna-harasztiin levő üdülőjükben pihenték ki a heti fáradalmakat. Persze egy autó birtoklása költségekkel is jár, mindezek mellett pedig számolni kellett az esetleges „benzin leszállítással” is, ami megnehezítette a közlekedést. Ilonka éppen egy ilyen korlátozásról ír apósának 1941 októberében, amikor a háborúba való belépés miatt megszigorították a benzinfogyasztást.⁶⁵

Érdemes megjegyezni, hogy vezetői engedéllyel csakis az édesapa, Zachár János rendelkezett, idősebbik fia, László csak idős korában sajátította el az autóvezetés tudományát. A család autóját végül a beérkező oroszok rekvirálták el hadizsákmány, és szállításhoz szükséges eszköz gyanánt. János még a háborút követően is reménykedett abban, hogy visszakapja ellopottnak tulajdonított gépjárműjét, éppen ezért ismeretlen elkövető ellen feljelentést indítványozott, ám próbálkozásai nem jártak sikerrel. A határozatból kiderült, hogy az 1944 októberében „ismeretlen tettes által ellopott” gépkocsit eredetileg Varju Viktor autószerelőnek az orosz parancsnokság munkabér fejében kiszolgáltatta, majd ő tovább adta Odeschalchi Pálnak, aki mit sem sejtve az előzményekről eladta a kocsit egy harmadik személynek, Parotczy Ferencnek. A nyakatekert ügy azt bizonyítja, hogy bármennyire is nyilvánvaló volt a „tettes” (az oroszok) a kérdést el kellett tusolni.⁶⁶

A gépjárművön kívül a család egy másik értékes tárgyat is birtokolt. Nem lehet tudni, hogy az 1937-ben vásárolt zongorát János és László kinek szánta, mert László nem tudott hangszeren játszani, az édesapa zenei tudásáról pedig egyáltalán nincs információnk. Elképzelhető, hogy az apa feleségét akarta fiával együtt meglepni a különleges darabbal. Később a zongora az édesapa házából Lászlóék Tagban található otthonába került, ahol Ilonka gyakorolhatta rajta zenei tudását, amit még a nőnevelő intézetben sajátított el. Az Opera Zongoraterem által kínált 1718-as opusz számú A. Pokorny in Wien használt zongorát részletekbe⁶⁷ vásárolták meg, amelynek havi díja az első fél évben 25 pengőre rúgott, majd a következő esztendő májusától 30 pengőre emelkedett. A 650 aranypengőt kóstáló hangszerért ezen kívül szállítási díjat (12 pengő) és fenyűzési adót is felszámoltak.⁶⁸

A fenyűzési adó, mint ahogyan neve is mutatja, a fenyűzési tárgyakat adóztatta jellemzően bizonyos értékhatár felett. Az 1920-ban kiadott XVI-os számot viselő törvényrendelet szerint ebbe beletartoztak az ékszereken és műtárgyakon kívül a 4000 korona feletti értékes hangszerek is, mely után a vételár 10%-t továbbították a területi adóhivatal fenyűzési adó osztályára.⁶⁹

A saját tulajdonú kertes házak és értékes vagyontárgyakon kívül a ruházkodás is a társadalmi státusz kifejezőjéül szolgált, amire éppen ezért nagy gondot fordítottak. A kispolgári vagy éppen munkás öltözet mind formájában, mind pedig színében nagyon hasonlított a középosztály által hordott ruházatra, de a szabása, anyagminősége árulkodhatott viselőjének társadalmi állásáról. Az ő esetükben az öltözködés célja az erkölcsös és illedelmes megjelenés volt, amelyre csak annyit illet költeni, ami a

tiszta és rendezett külsőt biztosította. Jobbmódúak egy-egy arany vagy ezüst ékszer is megengedtek maguknak, de ruházkodásra csupán a jövedelmük 5–10%-t szánták. Más volt a helyzet a középosztály körében, ahol egy férfi minimum ruházata jóval színesebb képet mutatott, mint kispolgári vagy éppen munkás hasonmása. Itt olyan darabokkal találkozunk, amelyek előbbieik szekrényében aligha szerepeltek. Ilyen az esti kimenőre szánt operakabát vagy akár a frakk, nők esetében a bunda, és ennek legalább közepes minőségűnek kellett lennie. A kalap, különösen nők esetében elengedhetetlennek bizonyult, de ruhával harmonizáló kesztyűkre is szükség volt, mert ezek nélkül tisztességes úrinő ki sem tehetette a lábát az utcára.⁷⁰

Dédnagyanyám hagyatékában legalább fél tucat kalap maradt fenn, ezen kívül a polgári és a templomi szertartáson viselt ruháit is megőrizte a család. A fényképek alapján nagy gondot fordított külső megjelenésére. Egy 1940-es években készült felvétel bundában és kicsiny necc kalappal ábrázolja őt, amint álmodozón réved a kamera lencséjébe. László hétköznapiokon vászonöltönyt viselt, puha gallérú inggel és nyakkendővel, míg ünnepi alkalmakkor elegáns frakkját öltötte magára, de egy, a Vigadóban tartott táncestély alkalmából, ahol – palotást táncoltak öccsével a nagyérdemű előtt – a díszmagyart sem mellőzhették. Egy-egy ruhát biztosan megrendelésre készítették a szabónál, és a nagyobb beavatkozást igénylő ruhajavításokat szintén a szakemberre bízták.

Etelka leveléből tudjuk, hogy a Gáspár család Katika nevű varrónőjéhez hordta a javításra szánt ruháit, aki Ilonka egyik tavaszi ruhájába „izzlapot fércelt bele.”⁷¹ A háború kitörésével a „gazdaságos, takarékos és célszerű” jelszavak lettek a mérvadóak. Egészen a háború utolsó két esztendejéig az ügyes divattervezők kreativitásuknak köszönhetően ötletekkel tudtak pótolni minden fellépő hiányt. Így fonalhiány esetén flitterrel és gyöngyhímzéssel rukkoltak elő. 1944-re azonban kénytelenek voltak beismerni, hogy az anyaghiány miatt nem maradt más választás, mint a régi és megunt ruhák átalakítása.⁷² László naplófeljegyzéséből kiderült, hogy a fogságból hazaérve családját épségben találta, de a szekrényből az összes ruháját elvitték az oroszok.⁷³

WEEKENDEZÉS A DUNA-PARTON

A két világháború közötti időszakban kezdet kialakulni a kikapcsolódás és nyaralás egy újabb formája, amely költségbarát módon hozzájárult a kiszélesülő társadalmi rétegek üdüléséhez. Elterjed az a felfogás, hogy a lazítást és pihenést nem feltétlenül szükséges a nyári hónapokban megejteni, hanem az év bármely szakaszában akár pár hónapra vagy hétre is el lehet utazni, kimenni a környékre és változatosan tölteni az időt.

A városi forgatag zajától távol eső, csöndes vidék ideális választás lehetett a munkából kiszakadni vágyó modern ember számára.⁷⁴ Csepel-sziget szépsége, érinthetlensége és romantikus atmoszférája méltán felkeltette a pihenni vágyó emberek érdeklődését. Ezt Csepel község képviselő testülete is érzékelhette, akik 1930-ban elhatározták, hogy a Háros dülőben valamint a Dunaparton fákkal beültetett kirándulóhelyet és ligetet létesítenek.⁷⁵ A szigetet körbeölelő Duna mentén nem csak a kiépített sétányok szaporodtak meg, hanem a hétvégi víkendezést nyújtó üdülőtelepek is. Ide tartozott Dunaharaszti hétvégi telepe, ahol a Zachár család számos víkendet töltött. Amint az a

Színházi Életben olvasható, a telep megfelelt a legmodernebb kívánalmaknak. A kőből épült házakat vízzel és villanyvilágítással látták el, külső és belső verandájára pedig kiülhettek a nyaralók. Csupán karnyújtásnyira volt a Duna és a strandfürdő, ahol nem csupán csobbanni lehetett a hűs folyóban, hanem csónakba ülve felderíthették a Dunán rejtélyes mozgó úszólápot.⁷⁶ Egy víkend-pályázat alapján a dunaharaszti üdülőttelep elnyerte a három legerdekesebb víkendező-telep közül a harmadik helyezést. Sikerének záloga az alkalmas fürdőzési lehetőségeken túl, az egzisztenciális elhelyezkedése volt, hiszen közvetlenül a vasút tözsomszédságában építették föl, így az ideérkező utas rögvést a szállására siethetett. „A soroksári Duna ágat kevesen látogatják, pedig sokkal alkalmasabb a fürdésre, mert kisebb, barátságosabb, melegebb és nincs sodra. Fél óránként jár a helyi érdekű vasút, állomástól pár percre található a strandfürdő, csónakot bérelhetünk. 2 pengőből futja a villamos és a strandfürdő bőségesen.”⁷⁷

A vízisportok népszerűsödésével a lakosok és látogatók, bérelt vagy saját csónakjukkal birtokukba vehették a Dunát. Számos csónakház és sporttelep kecsegtette a sportolni vagy pusztán vízen andalogni vágyókat. Zachár János előbb a Somody Ödön-féle sporttelep csónakjait kölcsönözte ki, majd 1942-től saját csónakján evezhetett a Kis-Dunán, melynek a „Vígözvegy” nevet adta. A névválasztás igencsak árulkodó, hiszen ekkor már négy esztendeje özvegyként élt, és mindenki tudta a korosodó művezetőről, hogy bizony nem veti meg a szebbik nem kegyeit. A csónaknyilvántartó igazolvány alapján valóságos motorcsónak lehetett a König típusú kétütemű, fából készült vízi jármű.⁷⁸ Nagyobbik fia László egyenesen csónakkal járt ki Szentmiklósról Ilonának udvarolni, kettőjük találkozását elősegítették a Gáspár-család ismerősei, akik tudták, hogy Csepelen lakik egy jóvágású tanügyi fogalmazó, akihez korban és végzettség szerint hozzáillik a család nagyobbik lánya.⁷⁹

Egy-két fennmaradt kép és levelezőlap beszámol a család néhány más fürdőhelyen vagy hegyvidéken tett kirándulásáról. László és családja szívesen látogatott el a Tátrába vagy egyéb hegyvidéki túrahelyre, ebben közrejátszhatott a családfő természet iránti vonzalma, és hegyivadász múltja. Zachár János egymaga is szívesen megfordult a határon túleső gyógyvizéről híres Karlsbadban, olykor pedig a vulkanikus iszapról híres Hévízen kezelte bajait. Fürdőzés utáni vágya a háborút követően sem csökkent, egyetlen esztendő leforgása alatt járt a Balatonon, de Hajdúszoboszlón szintén eltöltött egy-két hetet. A tervosztály „brigádja” az irodai melegből küldte üdvözlését Zachár bácsinak, akik remélték, hogy főnöküknek „[...] a Balaton meleg vize a lánysimogató kis kacsoinak és ősszel káposztát is tipró parányi apró kis erezett lábainak is jót fog tenni.”⁸⁰

Vizsgálódásom során meggyőződhettem arról, hogy bizony korántsem lehet tiszta társadalmi rétegekről beszélni. Számomra rendkívül izgalmasnak bizonyult, ahogyan egymás mellett párhuzamosan élt a kispolgári-iparos milió a középosztályéval. Amellett, hogy a család fontosnak tartotta a külső tényezők, így például a fogyasztói cikkek révén reprezentálni, mely társadalmi rétegbe kíván bejutni, nem feledkezett meg arról sem, honnét jött. Erről leginkább László levelei tanúskodtak, aki mindig hangsúlyozta származását. Érdeemesnek tartom itt kiemelni azt a tényt, hogy ő csöppet sem riadt vissza attól a gondolattól, hogy „egyszerű” gazdálkodók lányát vegye feleségül. Sőt úgy tűnik, inkább Ilona érezhette kellemetlennek, hogy kérője jobb társadalmi állásnak

örvend, mint szülei és jómaga. Új otthonuk, a rohamléptékben fejlődő Csepel olyan környezetet biztosított a család számára, ahol módjukban állt karriert építeni, ezáltal pedig fellépkedhettek a társadalmi hierarchia lépcsőjén. Ezt a folyamatot a lakáshelyzet is jól konstatálta, ahol a Csepelre kerülő édesapa és családja előbb a tisztviselő-telepen lakott szolgálati lakásban, majd lassan nemhogy saját otthon birtokolt, de még bérlőket is tartott, ami hozzájárulhatott a családi kassza bővítéséhez.

A család Kossuth utcai otthonának vizsgálata során meggyőződhettem arról, hogy a gyár által könnyen hozzáférhető háztartási cikkek hozzásegítették őket ahhoz, hogy házukat a legmodernebb kényelmi eszközökkel is felszereljék. Az épület és lakásbelső sok hasonlóságot mutatott a századforduló során felépült híres Wekerle-telepével. Földszintes szoba-konyhás, és kertből álló udvara rendkívüli módon egyezett a fent említett munkástelepével, és beleilleszkedett a korszak kertes házakról vallott eszményébe. Fia László házterve a cselédszobájával és úriszobájával már valóságos úri otthonnak bizonyult, azonban hamar le kellett mondani a klasszicista, kúria-jellegű álmotthonról, mert a költségvetések túlságosan magasnak bizonyultak, később pedig már nem volt kíváncsatos úriszobával és cselédszobával rendelkező házat építeni.

Maradt tehát az „egyszerűbb” otthon terve, amihez azonban hatalmas kert is társult, így a Zachár házaspárnak lehetősége adódott zöldséget és virágot termesztani az udvarban. Életmódjuk ez által sok hasonlóságot mutatott Ilona szüleivel, akik egész életükben ezzel keresték meg a mindennapi betevőt. Igaz, Lászlóék számára ez kiegészítő jövedelemmel járt, hiszen a családfő a háborút követően egyértelműen az értelmiségi pályára lépett, nyugdíjbavonulásáig tanárként dolgozott több csepeli iskolában. Míg korábban a továbbtanulás egyértelműen a mobilitást szolgálta, később a tanári pálya mentőövül szolgált, ami által László biztosíthatta családja megélhetését, amiért számos plusz-órát, szakkörvezetést vállalt el.

A család számára 1945 egy korszak végét jelentette. Míg paradox módon Trianon katasztrófájából ők nyertesként jöttek ki, a második világháború viszont óhatatlanul lesöpörte mindazt, amit a család huszonöt esztendő alatt felépített. Ez jelentette számukra a vihar kezdetét.

JEGYZETEK

1. Részletek *Becz Viktória Ildikó*: Egy életút a 20. század viharában. Dr. Zachár László és családjának mindennapjai című mesterszakos diplomamunkájából. K. i.
2. *Szécsi – Géra 2015*, 15–17.
3. Z.Cs.L. *Zachár János*: Önéletrajz 1955. (kézirat) (Z. Cs. L. Zachár Család Levéltára)
4. A család ágostai evangélikus felekezethez tartozott. A két lánytestvérrel nem tudunk sokat. A családi visszaemlékezések alapján őket, testvérük János patronálta és házasította ki. Ottó Trianont követően letelepedett Salgótarjánban, ahol pékmester lett. Levelezések alapján János inkább csak az öccsével tartotta a kapcsolatot, lánytestvéreivel való levelezésről alig-alig van emlék. Ők nem telepedtek meg Magyarországon, de egyikükről tudható, hogy Radványban (Radvaň, SK) lakott.
5. Kupcsok Zsuzsanna, Breznóbánya (Brezno, SK) (1857–?)
6. Egykor önálló község volt, mára Breznóbánya városrésze.

7. Főgépészi pozícióban egy darabig a Háromszéken található Páván dolgozott az ottani fafeldolgozó üzemben. Itt született fia, László 1912-ben.
8. 1918-ban még az Országos Művezetők Szövetségébe is belépett. A szövetségnek céljai között szerepelt a tagok szak-és általános ismereteinek bővítése, ami a feljebbjutást garantálta. Emellett állasközvetítést vállaltak, a munkanélküli tagok számára segínyt nyújtottak, de a keresetképtelenné váló (betegség, öregség következtében) tagjainak családjáról is gondoskodtak, számukra segínyt folyósítottak.
9. Zachár János Munkakönyve (1950. VII. 31) Z.Cs.L.
10. A kicsiny falu 1968-ban elveszítette önállóságát és beolvadt a szomszédos településbe, most Páva-Zábalá. (RO.)
11. A Magyar Tanácsköztársaság hadserege 1919. június 7-én visszafoglalta Tiszolcot (Tisovec, SK) és környékét a megalakuló Csehszlovák államtól.
12. Felvidék részbeni visszacsatolásának szemtanúja volt. 1938. október 6-tól 1939 január 1-ig a Járási Katonai parancsnokságon dolgozott.
13. Az ex librisen (Z.CS.L.) egy bő ingben és gatyában álló figura látható. Hosszúszárú csizmát és kalapot visel. Jobb kezében faragott kopjafát visz, míg bal kezében egy fejszét tart. A kép alatt a könyv tulajdonosának a neve szerepel: dr. Zachár László. Talán ezzel azt kívánta üzeni, hogy nem tagadja meg származását? Hiszen amikor ő született édesapja egy fafeldolgozóban dolgozott. Talán ezt szimbolizálja a balta?
14. Dr. Zachár László, *Önéletrajz* (1951.III.21) illetve ifj. Zachár László. Édesapám: dr. Zachár László életrajza alapján. (kézirat) Z.Cs.L.
15. *Budavideki Hírlap*, 1939. XII. 30.
16. *Gyáni 2012*, 19–30.
17. Zachár János munkakönyve (Rákosi Mátyás Vas-és Fémművek 1950. július 31.) Z. Cs. L.
18. Lőszergyártáson kívül mezőgazdasági eszközök, háztartási edények, szerelési anyagok, záruk, lakatok, vaskályhák előállításával is foglalkoztak. (Kovács Vilmos: A konzervgyártól a hadiiparig. A Weiss Manfréd Művek 1914-ig. *Nagy Magyarország* IV. évf. 2. sz. 2012. nyár)
19. Kovács Vilmos: Út a csúcsra. A WM az első világháború alatt. *Nagy Magyarország*. IV. évf. 2. sz. 2012. nyár, 22–25.
20. *Varga 2016*, 245–265.
21. *Botos 2018*.
22. Z.Cs.L. Zachár János törzsfizetései 1918. július 23 és 1920. március 5.
23. *Csepeli Hírlap* 1935. március 9. 1 évf. 1. sz. 1.
24. Az 1920-as években a főváros számos családi házas és kislakásos bérházat épített, amit jórészt magánberuházók álltak. Ezek a lakások főképpen a külterületeken, mint például Kőbányán vagy Zuglón épültek fel. A zömmel sűrű beépítésű, egyszoba-konyhás szükséglakásokkal a hátrányos helyzetű népességet célozták meg. Állami beruházású lakásépítésekre csak 1936 után nyílt lehetőség, ahol szociális céllal, vidéken építették fel az ún. ONCSA (Országos Nép-és Családvédelmi Alap) házakat. Az ONCSA ekkor kizárólag a város határain kívül hozott létre telepeket, de az akkori agglomerációban is létesültek ilyen házak, mint például Pestszenterzsébeten, Újpesten. Ám a korabeli szociális telepépítés sohasem jutott el olyan szintre, mint az akkori Bécsben. A peremterületeken létesülő lakóépületek tervezése pedig időben túl későn kezdődött meg, ezért a kevésbé szigorú előírások kikapart jelentettek a tervezők számára, így gyakran alacsonyabb színvonalú lakóépületek épültek fel ezeken a részeken. Lásd: Kocsis János Balázs: Városfejlesztés és városfejlődés Budapesten 1930–1985, 57–75p.
25. *Bolla 2010*, 83–88.

26. *Perényi 1934*, 98–99.
27. *Dr. Zachár László: Csepel 1945–1965. Budapest, 1965. 28.p.*
28. *Csepeli Hírlap*, I. évf., 1935, 1. sz. 2–3.
29. *Perényi 1934*, Piaci árusítás. 90–93.
30. A nagy magánvállalatok mellett, mint a Weiss Manfréd és a Ganz, számos állami tulajdonú vállalat, így például a MÁV is épített telepeket a dolgozók részére. Bővebben lásd: *Kocsis 2009, Városfejlesztés és városfejlődés Budapesten 1930–1985. 57–75.*
31. *Gyáni – Kövér 2006*, 79–83.
32. Munkáslakásban. In: *Gyáni 2006*, 24–25.
33. *Nagy 2014*, 69–93.
34. *Uj Idők* 32. évf., 1926, 1. sz.
35. *Valló 2010*, 84–113.
36. Higiéniai szempontok közül érdemes megvizsgálni a fürdőszobák létét. A *Tér és Forma* szerint 1935-ben. 268 000 budapesti lakás közül mindössze 107 000 rendelkezett külön fürdőszobával. A 143 000 egyszobás lakásból pedig csupán 7600-nak volt tartozéka a fürdőszoba.
37. Nemzetvédelem és építészet. *Tér és Forma*, XIII. évf., 1940. 1. sz. 77–78.
38. *Nagy Gergely: A Wekerle-telep, avagy a századforduló ideális városa, a kertváros. 75–86. In: XX. századi műemlékek és védelmük. A 26. Egri Nyári Egyetem előadásai 1996, Eger, Egri Nyári Egyetem Intéző Bizottsága 1996, ill. Erdei 1937 munkája.*
39. *Bierbauer Virgil: Milyen házat kíván magának a magyar asszony? 30. Tér és Forma. XIII. évf., 1940. 1. sz.*
40. Szigetszentmiklós és Csepel között elterülő „határterület”, egyik része Miklóshoz tartozott, míg a másik Csepelhez. Ma kertvárosi rész és üdülőövezet.
41. Ráadásul az itt elterülő ingatlanok a városiak ízlésének is megfeleltek. Erdei idézett művében a főváros mellett elterülő vidéket egyforma civilizáltságú tájként jeleníti meg, ahol a kispolgárok egykarakterű képe fogadja az ide betérőket. Azonban az itt élők szerint a polgárság illúziójában élve utánozzák a pesti házak stílusát s lenéznek minden olyant, „ami paraszti, és ázsiai szagot éreznek ott is, ahol az övéknél sokkal különb kultúra illatozik.”
42. *Csabáné Farkas Apollónia: Ízlés és otthon. In: Párisi Divat X.: évf., 1944, 5. sz. 20–21.*
43. A városi kispolgári lakások társadalmi státuszjelző eleme a nappaliként használt lakószoba volt, ahol étkezett a család, de a társalgó és dolgozószoba funkciókat is betöltötte. A sok esetben mellette elhelyezkedő szobát pedig hálószobának használták. Csakúgy, mint a Kossuth Lajos utcában álló ház esetében, a konyhával egyetemben a vendégek fogadására alkalmas előszoba, gardróbbal szintén a kispolgári lakások jellemzője volt. Sőt a világháborút követően sem változott döntően. A városi kispolgári lakás. *Valuch 2011*, 24–25.
44. A két világháború közötti munkáslakások, amelyek rendszerint szobakonyhás, ritkábban pedig két szobából és konyhából álltak, egyetlen komfortja a konyhai falikút vagy ritkábban a villanyvilágítás volt. Fürdőszoba és illemhelyiség gondolata ekkor még fel sem merült. Berendezési tárgyai között a kettősség, vaság, sötét színű ruhásszekrény a jellemző, vitrines bútorok ritkán fordultak elő. A városi munkáslakások. *Valuch 2011*, 21–23.
45. *Gyáni 1998*, 114–115.
46. *Polcz 2018*, 214.
47. A WM gyárban számos háztartási eszközt is gyártottak. Többek között varrógépet, edényeket, zománcozott kádat és vízmelegítőt is. Ez a kád, illetve a hozzátartozó melegítő berendezés ma a csepeli Helytörténeti Múzeumban látható, amelyet dédnagyapám ajándékozott a múzeum részére.

48. Interjú nagyanyámmal Zachár Évával 2018. június.
49. Gyáni 1984, 31–32.
50. Brvenik Jolán Paulina (1889–1938)
51. Sok szempontból hasonlóságot mutat a Kossuth Lajos úti kertes ház a Wekerle-telepen épült munkáslakásokkal. Az utóbbinál a változatos külső ellenére a lakások belső elrendezését egységes elvek alapján alakították ki. Mindegyikhez 8 m²-es konyha és 12–16 m²-es szobák tartoztak. Ezen kívül egy kisebb kamrát és WC-t is beépítettek. A földszintes házakat egy, két- és háromszobás lakásként építették fel. Mindegyikhez tartozott kert. Bővebben lásd: *Nagy Gergely: A Wekerle-telep, avagy a századforduló ideális városa, a kertváros.* 75–86. In: XX. századi műemlékek és védelmük. A 26. Egri Nyári Egyetem előadásai 1996, Eger, Egri Nyári Egyetem Intéző Bizottsága 1996
52. Tér és Forma. XIII. évf. 1. sz. (1940) Nemzetvédelem és építészet. 77–78., ill. Csepeli Örszem I. évf. 7. sz. 1943, 1.
53. Z.Cs.L. Ifj. Zachár László: Édesapám, dr. Zachár László életrajza. (kézirat)
54. Alaprajzok, Családi lakóház építkezés Szigetszentmiklós Felsőtag HRSZ: 4154/3 Z. Cs. L.
55. Gyáni Gábor :Az utca és a szalon. Társadalmi térhasználat Budapesten,1870-1940. Új Mandátum Bp., 1998.128–129.
56. Nagy 2014, 69–93.
57. Bolla 2010, 85–86.
58. Interjú Zachár Évával, 2018 nyara.
59. Bódy 2013, 69–80.
60. Községi bizonyítvány 9108/1928.sz. Csepel 1928. VI.23. Z.Cs.L.
61. Zachár László levele (Csepel) Nagys. Gáspár Ilonka úrleánynak okl. tanítónő (Szigetszentmiklós) 1939. VI. 20. Z.Cs.L.
62. Vennék egy kisautót. Pesti Hírlap Naptára, 1937, 350–356.
63. Majtényi 2000. 101–118.
64. Vennék egy kisautót. Pesti Hírlap Naptára, 1937 350–356.
65. Zachárné Gáspár Ilona levele (Rimaszombat) Zachár Jánosnak (Csepel) 1941. X. 5. Z. Cs. L.
66. Határozat. A pestvidéki államügyészségtől .34.527/1. 1947. XII. Z.Cs.L.
67. A hitelbe vagy részletekben való vásárlásra az ún. OKÁ (Országos Központi Hiteliroda Nemzeti Vállalat) könyvecske és vásárlási utalvány jogosított fel. Minden OKÁ tagsággal rendelkező állami és magánkereskedőnél be lehetett nyújtani a kis igazolványt, így a vásárló hitel segítségével új termékhez juthatott. Ilyen OKÁ könyvecskével és utalvánnyal rendelkezett a Zachár család is. Z. Cs. L.
68. Opera Zongoraterem adás-vételi nyilatkozata. (1937. IX. 21.) ill. Jótállási nyilatkozat az A. Pokorny in Wien feliratú használt zongora hangtartósságáért. (1937. IX. 21.) Z. Cs. L.
69. 1920. évi XVI. tc. a fényüzési forgalmi adóról.
<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92000016.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D38> (letöltve: 2019.03.29.)
70. F. Dózsa 1989. 292–314; 315–317.
71. Gáspár Etelka levele húgának, Gáspár Ilonának, Szigetszentmiklós (1934. V. 17.) Z. Cs. L.
72. F. Dózsa 1989. 32–34.
73. Zachár László harctéri naplója 1944–1945. 1945. XII. 24. Z. Cs. L.
74. Ablonczy Balázs: Rejtelmes sziget. A Lupa-szigeti nyaralótelep első másfél évtizede, 1934–1950. In: A város és a társadalma. Tanulmányok Bácskai Vera tiszteletére. (Szerk. H.Németh István,Szívós Erika, Tóth Árpád) Hajnal István Kör- Társadalomtörténeti Egyesület Budapest, 2011. 404–416.

75. *Perényi* 1934. 109.
 76. *Színházi Élet* 1930, 21. sz. 92–93.
 77. *Színházi Élet* 1931, 27. sz. 5.
 78. A M. kir. rendőrség csepeli révkiirendeltségének csónak nyilvántartása (Csepel) 1942. IV. 13. Z. Cs. L.
 79. Interjú nagyanyámmal Zachár Évával.
 80. Rákosi Mátyás Művek Tervosztályának, brigádjának levele Zachár Jánosnak 1954. IX. 9. IX. 8.; ill. Bereczky Endréné levele (Pesterzsébet) Zachár Jánosnak (Siófok) 1954. IX. 11. Z. Cs. L.

FELHASZNÁLT IRODALOM

KÉZIRATOS FORRÁSOK

Z.Cs.L. Zachár Család Levéltára (magántulajdon)

Felhasznált sajtótermékek

Budavidéki Hírlap; Csepeli Hírlap; Csepeli Őrszem; Nagy Magyarország; Párisi Divat; Pesti Hírlap Nagy Naptára az 1932. szökő évre; Pesti Hírlap Naptára; Színházi Élet; Tér és Forma; Uj Idők

KIADOTT FORRÁSOK

A magyar úriasszony otthona. Az otthon kultúrája. Szerk. *Szegedy-Maszák Aladárné*, Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, Budapest, 1934.

Dr. Hevesi Sándorné: Az ideális háztartás. A szép otthon és jó konyha. Színházi Élet Kiadása, Budapest, 1934.

Erdei 1937

Erdei Ferenc: Futóhomok. A Duna-Tisza köz földje és népe. Athenaeum, Budapest, 1937.

Erdei 1987

Erdei Ferenc: A magyar társadalom. Magvető Kiadó, Budapest, 1987.

Nádai Pál: A lakberendezés művészete. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1929.

Perényi 1934

Perényi József: Magyar városok monográfiája. Csepel sziget községei. Magyar Városok Monografiája Kiadóhivatala, Budapest, 1934.

Polcz 2018

Polcz Alaine: Gyerekkorom. Jelenkor, Budapest, 2018.

Bódy 2010

Bódy Zsombor: Közelítések Budapest két világháború közötti társadalmához a fogyasztás történetén keresztül. Fons XVII. évf., 2010, 4. sz. 411–460.

Bódy 2013

Bódy Zsombor: Magyarország története a két világháború között. (Egyetemi jegyzet) Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, Budapest, 2013.

https://btk.ppke.hu/uploads/articles/4090/file/body_zsombor-magyarorszag_tarsadalomtortenete_a_ket_vilaghaboru_kozott.pdf (letöltve: 2019.03.25.)

Bolla 2010

Bolla Dezső: Csepel története. Helytörténeti vázlat az őskortól a XX. század utolsó évtizedéig. Budapest-Csepel Önkormányzata-Csepeli Helytörténeti és Városszépítő Egyesület, Csepel, 2010.

Botos 2015

Botos János: A fizetőeszköz inflációja az első világháború alatt és után 1914–1924.

http://www.multunk.hu/wp-content/uploads/2017/01/botosj_15_3.pdf (letöltés: 2018.06.14)

Dr. Zachár László: Csepel 1945–1965. Radnóti Miklós Művelődési Ház, Budapest, 1965.

F. Dózsa 1989

F. Dózsa Katalin: Letűnt idők, eltűnt divatok 1867–1945. Gondolat, Budapest, 1989.

Géra – Szécsi 2017

Géra Eleonóra–Szécsi Noémi: A modern budapesti úrinő (1914–1939) Európa Könyvkiadó, Budapest, 2017.

Gyáni 1984

Gyáni Gábor: Család, háztartás és a városi cselédség. Magvető Kiadó, Budapest, 1984.

Gyáni 1998

Gyáni Gábor: Az utca és a szalon. Társadalmi térhasználat Budapesten, 1870–1940. Új Mandátum, Budapest, 1998.

Gyáni 2006

Gyáni Gábor. Magánélet Horthy Miklós korában. Corvina, Budapest, 2006.

Gyáni – Kövér 2006

Gyáni Gábor–Kövé György: Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig. Osiris, Budapest, 2006.

Gyáni 2012

Gyáni Gábor: Az urbanizáció társadalomtörténete. Tanulmányok. Korunk, Kolozsvár, 2012.

H. Németh István – Szívós Erika – Tóth Árpád: A város és a társadalma. Tanulmányok Bácskai Vera tiszteletére. Hajnal István Kör, Társadalomtörténeti Egyesület, Budapest, 2011.

Hudi József (szerk.) A fogyasztás társadalomtörténete. Hajnal István Kör-Pápai Református Gyűjtemény, Budapest – Pápa 2007.

Kocsis 2009

Kocsis János Balázs: Városfejlesztés és városfejlődés Budapesten 1930–1985. Gondolat Kiadó, Budapest, 2009.

Lőrinc 2016

Lőrinc László: Életmódtörténet. Anyagi kultúra 1500-tól napjainkig. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2016.

Majtényi 2000

Majtényi György: Életstílus és szubkultúra. Az autózás története (1920–1960) *Korall* I. évf., 2000, 101–118.

Nagy 2014

Nagy Ágnes: A népesség megfelelő elosztása a térben. A lakóter elosztásának képzetkörei a 20. század első felének magyar társadalmában. *Korall* 15. évf., 2014, 58. sz. 69–93.

Valló 2010

Valló Judit: Nemzetgyilkos lakástípusok vagy a modern nagyvárosi élet szimbólumai? Középosztályi kislakások a harmincas évek Budapestjén. *Korall* 11. évf., 2010, 40. sz. 84–113.

Valuch 2011

Valuch Tibor: Magánélet Kádár János korában. Corvina, Budapest, 2011.

Varga 2016

Varga László: A csepeli csoda. Weiss Manfréd és vállalata a Monarchiában. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2016.

XX. századi műemlékek és védelmük. A 26. Egri Nyári Egyetem előadásai 1996, Egri Nyári Egyetem Intéző Bizottsága Eger, 1996.

VIKTORIA BECZ

*LIFE IN CSEPEL DURING THE SECOND WORLD WAR
THE ZACHÁR FAMILY'S EVERYDAYLIFE*

ABSTRACT

This monography focuses on the Zachár family who lived in Csepel. At this time Csepel was growing apace and shortly it became a part of Budapest. The two protagonists, Zachár János the father and Zachár László his son were members of different generations and they had different possibilities. János came from an ancient industrial family, living in Hungarian Highland. He was rapidly advancing on the social ladder between the two World Wars. He worked for the Steel and Metal Works called Weiss Manfréd as a foreman. This factory gave a jobs opportunity for many people who had settled in Csepel. Once upon a time it was a little swabian village, but by the 20 th century it turned into the social customs melting pot. The petty-bourgeois family soon became a member of the gentleman's middle class. János could afford to buy several luxury goods, for example an automobile (green Ford Eifel) and a piano (pokorny am Wien). He had many houses in different parts of Csepel wich were rented from him by families. In addition to the urban character, Csepel also wore the characteristic rural habitus. These was also a pigsty in the garden of the Zachár family. After the Second World War János older son, László grew various crops and other garden plants. He and his wife sold them at the Csepel market. During this period, anyone who lived in a house with a garden could call himself lucky. At this time in Csepel macadam roads were built and the part of the city was connected to Budapest by a local railway.

Living in a house with garden was much favorable than the city centre. It meant prestige because they could represent their gentlemanly way of life. The Zachár family lived close to nature, because Csepel is located Csepel-island near the Danube so could travel several times to their weekend house in Dunaharaszti.

János's older son, László designed a beautiful house on his wife's family estate, but after the World War, they had no money to realise their dream. On the other hand nor did the new political system support those who played a role in the Horthy era. László fought in the war and he worked as a teacher in the Hungarian paramilitary association. (Levente) In the 1950's he was a school teacher in many schools in Csepel, he took a lot of work to get enough money for the family. Among other things he tutored students, gave lectures and held courses about the history of Csepel. He loved history and archeology very much. László collected books about gardening, architecture and history.

This monography is a casestudy in wich I was able to get to know the transition between the working petty bourgeois class and the gentleman's middle class with the help of specific documents.

Becz.viki@gmail.com

